

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMFOSDRU

Fondul Social European
POS DRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

Universitatea
Lucian Blaga
Sibiu

Investește în oameni!

PROIECT FINANȚAT DIN FONDUL SOCIAL EUROPEAN

ID proiect: 7706

Titlul proiectului: „Creșterea rolului studiilor doctorale și a competitivității doctoranzilor într-o Europă unită”

Universitatea”Lucian Blaga” din Sibiu

B-dul Victoriei, nr. 10. Sibiu

Facultatea de Litere și Arte

Domeniul de doctorat: Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT

TEMA PERIFERIEI ÎN ROMANUL ROMÂNESC INTERBELIC

-Rezumat-

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. ANA SELEJAN

Doctorand:

DANIEL LUCA

2011

CUPRINS

Argument.....	5
Cap. I. PERIFERIA: CLARIFICĂRI TERMINOLOGICE; DEFINIȚIE.....	10
Reprezentarea geografică.....	15
Reprezentarea ierarhică.....	33
Concluzii.....	34
Note bibliografice.....	35
PARTEA I. TEMA SUBURBIEI ÎN ROMANUL ROMÂNESC ANTEBELIC.....	40
Cap. I. Toposuri reprezentative ale mahalalei: Fabrica (p. 61). Cârciuma (p. 63). Biserica (p. 66).	
Cap. II. Tipuri de personaje: Eroul (p. 70), Personajul malefic (p. 71), Victima (p. 73), Alte personaje (p. 76)	
Cap. III. Situații epice. Nașterea (p. 81). Nunta (p. 83). Moartea (p. 86). Concubinajul; adulterul (p. 89). Boala (p. 91). Balul (p. 93). Duelul (p. 95).	
Concluzii.....	97
Note bibliografice.....	98
PARTEA A II-A. DINAMICA ROMANULUI ROMÂNESC INTERBELIC.....	101
Cap. I. Dinamica temelor și varietatea formulelor epice.....	103
Cap. II. Romanul realist și relația cu proza periferiei.....	115
Cap. III. Continuitate și ruptură.....	126
Concluzii.....	135
Note bibliografice.....	135
PARTEA A III-A. NARAȚIUNE: CONFLICT, IDEOLOGIE.....	137
Cap. I. Specificul narativ.....	139
Cap. II. Situații epice: Logodna și căsătoria (p. 152). Morbul (p. 155). Cearta (p. 158). Crima (159).....	151
Cap. III. Conflict.....	163
Cap. IV. Semnificație și mesaj.....	173
Concluzii.....	180
Note bibliografice.....	181

PARTEA A IV-A. PERSONAJUL ÎN ROMANUL PERIFERIEI.....	186
Cap. I. Delimitări teoretice.....	187
Cap. II. Personaje în romanele periferiei.....	204
Tipologii feminine: Ghicitoarea (p. 207). Fata nemăritată (p. 210). Prostituata (p. 212). Sinucigașa (p. 223).	
Tipologii masculine: Arivistul (p. 226). Fantele de mahala (p. 228). Cârциumarul (p. 232). Sinucigașul (p. 234).	
Alte ipostaze ale personajului.....	236
Cap. III. Personajul din romanul periferiei – continuitate și discontinuitate între antebelic și postbelic.....	240
Concluzii.....	251
Note bibliografice.....	252
PARTEA A V-A. GEOGRAFIA MAHALALEI.....	254
Cap. I. Toposuri predilecte și încărcătura lor epică: Strada (p. 259). Cârциuma (p. 263). Bordelul (p. 271). Biserica (p. 278). Fabrica (p. 283). Alte spații (p. 287).	
Cap. II. Timpul.....	299
Cap. III. CONTINUITATE ȘI RUPTURĂ ÎN SPAȚIALITATEA ȘI TEMPORALITATEA ROMANELOR PERIFERIEI.....	331
Concluzii.....	340
Note bibliografice.....	342
CONCLUZII GENERALE.....	343
ANEXĂ. Cronologia adnotată a romanului românesc cu periferia ca spațiu central sau secundar până în anul 1946.....	354
INDICE DE AUTORI.....	380
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	384

ARGUMENT

Literatura periferiei românești este una bogată și fascinantă. Ea a debutat sub semnul imitației apusene și al modei literare dar apoi, când realitatea descrisă în proze a început să și existe, lucrurile s-au schimbat cu totul, ieșind din sfera artificialului, a imitației și a traducerilor (pur și simplu) ori a adaptărilor.

Ni se dezvăluie astfel o umanitate pitorească, dureroasă și caldă. Necăjită și mizeră, dar frumoasă sufletește, sinceră, demnă și mândră. Este ilustrat modul în care străinii au fost primiți și asimilați de către români, fără conflicte, ciocniri ori războaie. Este arătat felul în care înflorește, simplu și sublim, iubirea în aceste cartiere ale sărăciei, sau în care sunt zdrobite destinele unor oameni care ar fi putut avea destine mărețe, dacă s-ar fi născut în alte medii și ar fi avut acces la educație, învățământ, cultură etc.

Este vorba despre o lume în care moartea (adeseori violentă: crime, accidente, sinucideri – mă dezic de Georgiana Sârbu când afirmă în volumul **Istoriile periferiei. Mahalaua în romanul românesc de la G.M. Zamfirescu la Radu Aldulescu** că nu prea există sinucideri în mahala) zâmbește sardonice la tot pasul, dar în care întâlnim, în egală măsură, bunătatea, generozitatea, iubirea de aproape, mâna întinsă în ajutor, „fenomene” practic neîntâlnite ori, în orice caz, foarte rare, în „clasele înalte” sau „sus-puse”. Desigur, este și multă nefericire, dar și enorm de multă sinceritate. Această umanitate nu se prefacă, nu știe și nu vrea să o facă. Chiar dacă pierde (și de cele mai multe ori așa se și întâmplă), ea nu își schimbă principiile în funcție de interesul pecuniar de moment. Există, în mahalaua românească, termenul de „onoare”, chiar și printre hoți, ucigași ori foști pușcăriași. Fetele care trec prin experiența marcantă a prostituției își păstrează o candoare pe care „doamnele” din înalta societate nu o mai au, dincolo de perdeaua ipocrită a bunelor maniere. Copiii nu știu carte, dar trăiesc o copilărie fericită, chiar dacă decorul este dezastruos cunoscând, încă de acum, gustul rar al libertății, pe care îl vor prețui și îl vor păstra întreaga lor existență. Aceasta este valabil pentru orice suburbie, a oricărui oraș întâlnit în rerspectivele romane, fie că este vorba de București, Brăila, Craiova, Dorohoi, Iași, Constanța, Botoșani ori Pitești, chiar dacă fiecare mahala prezintă caracteristici distincte.

Iată de ce am ales această temă: ea este generoasă în „exemplele vieții”, ca să mă exprim astfel, pe de o parte, iar pe de alta aceste subiecte au dat naștere unei literaturi de valoare, poate cea mai valoroasă din întreaga noastră istorie literară (proza perioadei interbelice).

Ceea ce doresc să demonstrez este faptul că societatea românească, ajunsă la un moment de răscruce în fața istoriei, își află un „cronicar” devotat, chiar dacă subiectiv, în roman. Spun subiectiv deoarece o inocență edenică transpare din aceste (mii de) pagini, cu toate nenorocirile, mizeriile, foamea și bolile care constituie acest univers. Mă voi strădui să aduc dovezi asupra faptului că oamenii intră într-o zonă de crepuscul existențial. Aceasta se datorează unei „evoluii negative” a umanității, în sensul că, treptat, ea începe să renunțe la valorile spirituale și chiar religioase, alunecând încet, dar sigur, spre neant, vid existențial absolut. Se întâmplă astfel tocmai datorită faptului că oamenii încep să renunțe, imperceptibil la început, iar acum, în zilele noastre, fără nici un fel de reținere, la toate (sau oricum, majoritatea) valorilor acumulate de omenire de-a lungul veacurilor, mileniilor, inclusiv la cele de natură mistică, religioasă. Viețuind într-o lume văduvită de sacru, de ceremonial și de ritual, omul modern nu numai că trăiește la întâmplare, dar și moare la fel. Cu alte cuvinte, o viață neconștientizată și trăită departe de sacru atrage după sine o aneantizare deplină, o moarte lipsită de sens și de rost. Omul modern este, așadar, „beneficiarul” unui astfel de mental. El locuiește în inima unui labirint, de care însă nu este deloc conștient. Dimpotrivă, convingerea sa personală este că viața îi este pe deplin echilibrată, că trăiește „așa cum se cuvine”, că ordinea pe care o pune în tot ceea ce face este cea potrivită. Diferența onticului lumii moderne față de cel al universului tradițional constă în aceea că nimic în acest perimetru nu este ritualizat, consacrat prin intermediul normei, al cutumei. Nici nașterea, nici existența, nici moartea. Dacă toate aceste momente erau puternic ritualizate în folclor, onticul modern, în virtutea scientismului său exacerbat, le tratează cu indiferență, lăsându-le la voia întâmplării. Astfel încât viața însăși, în întregitatea sa, a omului modern, se petrece sub semnul întâmplării. Avem de-a face cu o disoluție totală, al cărei resort este surprins, în termeni poate puțin prea duri, de criticul Cornel Ungureanu: omenirea suferă, azi, o „înțigănire generală”. Nu mai există reguli, nici norme, nu se mai respectă nimic. Crezându-se în centrul Universului, omul modern, contemporan se situează în marginea sa.

Mai mult decât atât (moment pe care I.P.Culianu îl situează, cu aproximație, în sec. al XVIII-lea) omul, aflat la răspântie (în fața a două posibilități: să continue calea desăvârșirii întru sacru sau „să apuce” drumul *fabricării* a tot felul de mecanisme, utilități, piese, bunuri etc.), a ales calea *materialismului*, a creării de bunuri palpabile pentru ca apoi să eșueze, definitiv, în consumism (impas major, pare-se că insurmontabil). Omul și-a trădat, definitiv, originea, vocația și natura divine, orientându-se, exclusiv, spre pragmatic, material, futil și neesențial.

Aceasta este ideea centrală a lucrării mele, potrivit căreia romanul periferiei românești reflectă exact acest moment de ruptură, de cotitură (și care în Occident s-a produs cu două secole înainte) în societatea românească.

Metodele de cercetare utilizate sunt investigația, analiza, studiul de caz, comparația. Pornind de la **Dicționarul cronologic al romanului românesc**, am identificat și analizat 68 de romane pe tema periferiei, incluzându-le aici și pe cele din perioada antebelică. De asemenea, în ceea ce privește bibliografia critică, am studiat 68 de dicționare, enciclopedii, tratate, scrieri teoretice, 43 de volume de critică literară, precum și 21 studii în cărți, periodice și internet. M-am străduit nu doar să identific romanele care tratează (și) acest subiect, dar și sursele, influențele, direcțiile sau curentele literare cărora ele le aparțin. Una dintre cele mai mari dificultăți întâlnite a fost regăsirea edițiilor princeps ale acestor romane, motiv pentru care atunci când nu a fost posibil, aceasta a fost înlocuită cu ediții mai recente. O altă dificultate a constat în imposibilitatea identificării de informații biobibliografice asupra unor romancieri considerați minori, și care care nu sunt cuprinși în dicționare.

Tema periferiei este specifică romanului *citadin*, care în perioada interbelică a cunoscut o dezvoltare furibundă, încurajat fiind de Eugen Lovinescu în virtutea *modernismului* și a *sincronismului*. Alături de romane precum **Calea Victoriei** și **Întunecare** de Cezar Petrescu, **Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război** și **Patul lui Procust** de Camil Petrescu, ciclul **Hallipa** de Hortensia Papadat-Bengescu, **Enigma Otiliei** de G. Călinescu etc. în care este reprezentat orașul numai prin „centrul” său, văd lumina tiparului în epocă și romane care își îndreaptă atenția spre lumea marginală a orașului, mulți dintre autorii lor cunoscând din proprie experiență această realitate. De pildă: **Feciorul lui nenea Tache Vameșul** și **Trilogia iubirii** de Sărmanul Klopstock, **Periferie** de Constantin Barcaroiu, **Hotel Maidan** de Tudor Gh. Stoian, **Craii de Curtea – Veche** de Mateiu I. Caragiale, **Jar** și **Amândoi** de Liviu Rebreanu, **Neranțula**, **Chira Chiralina** și **Codin** de Panait Istrati, ciclul **Bariera** de G.M. Zamfirescu, **Domnișoara din str. Neptun**, **Țapul**, **Omul descompus** de Felix Aderca, **Calea Văcărești**, **Foc în Hanul cu tei**, **Amor încuiat**, **Noaptea domnișoarei Mili** de I. Peltz, **Diplomatul**, **tăbăcarul și actrița**, **Casa cu fete**, **Viață de câine** de Carol Ardeleanu, **Copilăria unui netrebnic**, **Trustul**, **Don Juan Cocoșatul** Ion Călugăru etc.

Perspectiva de abordare a acestor romane este una analitică, studiul axându-se pe evidențierea specificului narațiunii, a tipurilor de personaje, precum și a spațiilor și situațiilor

epice frecvente. De asemenea, am realizat o cronologie adnotată a temei periferiei în romanul românesc de la începuturi până în anul 1946, an în care a apărut postum romanul **Bariera**, neterminat, de G.M. Zamfirescu (stins din viață în anul 1945), care încheie ciclul cu același nume. Pentru regăsirea mai facilă în conținutul lucrării a romancierilor suburbiei am elaborat și un indice de nume.

Firește, ca în cazul oricărei literaturi, există vârfuri, nume memorabile, marcante. Romanul periferiei românești a atras însă ca o vrajă scriitori dintre cei mai feluriți, aceasta poate și pentru faptul că tematica era una din ce în ce mai actuală în cadrul societății românești. Așa se face că nu toți autorii studiați sunt „vârfuri” ale acestui tip de roman.

Romancierii români pe care-i consider de primul raft și abordează această temă sunt: Mateiu I. Caragiale, Panait Istrati, Felix Aderca, urmați îndeaproape de Carol Ardeleanu, I. Peltz, Ion Călugăru (în privința sa mă rezum la romanele analizate aici, pe care le-am amintit anterior, și nu includ pe cele postbelice), H. Bonciu. Astfel, se poate vorbi despre Panait Istrati ca despre un mare realizator al acestui tip de roman. El surprinde ca nimeni altul frumusețea sălbatică a acestei umanități, mândria, gustul libertății. Este cel care dă viață unui întreg univers, cu un simț artistic și o putere de evocare greu de egalat. G.M. Zamfirescu, Carol Ardeleanu, Ion Călugăru și I. Peltz surprind, deopotrivă, și poezia acestei lumi, dar și norul tristeții, al nenorocirilor, al mizeriei care plutește mereu deasupra ei.

H. Bonciu este un scriitor de factură suprarealistă, a cărui optică romanescă se apropie întrucâtva de Mateiu I. Caragiale.

Pe raftul următor aş aşeza doi scriitori: Dan Petraşincu (o textură puternică, cu accent pe tarele ereditare), Tudor Teodorescu-Branişte și Tudor Muşatescu (ambii şarjează ironia și sarcasmul).

F. Lorian (un adevărat pionier al romanului psihologic românesc), Florian Cristescu, Eugeniu Boureanu, Ion Munteanu, Margareta Moldovan, B. Jordan, Coman Constantin etc. sunt autori „minori”, care au însă meritul de a fi abordat tema, chiar dacă cu mai puține izbâanzi constructive.

În urma lecturii romanelor interbelice românești pe tema periferiei pot afirma că există scriitori precum Carol Ardeleanu, H. Bonciu, Dan Petraşincu, Tudor Teodorescu-Branişte ori Ion Călugăru (cu o scriitură interbelică net peste valoarea celei realist-socialiste în care s-a făcut remarcat după cel de-al doilea război mondial) pe nedrept marginalizați și care merită reabilitați.

De asemenea, aş mai propune reintroducerea în programa şcolară a romanului **Mai sunt oameni buni** de D. Ionescu-Morel, de o valoare educativă deosebită.

În urma cercetărilor efectuate pot afirma că, din punct de vedere literar, mahalaua devine un veritabil *topos* în literatura română, ea generând o veritabilă orientare literară, actuală şi astăzi.

REZUMAT

Romancierii români interbelici care au scris pe tema suburbiei, a mahalalei, sunt încă, pe nedrept, marginalizați. Pe nedrept întrucât în paginile lor e surprinsă o întreagă lume.

Lumea mahalalei este un univers închis, o prelungire a ruralului, cu tradiții și obiceiuri proprii, un spațiu în care brutalitatea este la ea acasă, poezia însoțind-o, însă, la tot pasul. Greutățile de zi cu zi sunt foarte mari, însă compasiunea, mila, solidaritatea sunt prezente, ca o contrabalansare la toate urâțeniile vieții. Chiar dacă fabrica este aproape și constituie locul unde năzuințele sunt îngropate, speranța răsare ca un firicel de iarbă și așteaptă doar vremea prielnică pentru a se dezvolta.

Cât privește stadiul actual al cercetării, pot afirma că, în vremea din urmă există tot mai multe cercetări interesante, aplicate și moderne ale subiectului (Paul Cernat, Adrian Majuru, Georgiana Sârbu etc.), din perspective critice și metodologice variate.

Unul dintre criticii care scrie despre periferia românească este Georgiana Sârbu, **Istoriile periferiei**, unde, după un inventar care se dorește exhaustiv al romanelor românești având tema periferiei, analizează trei romane cu această temă, din trei perioade diferite. Personal, mă delimitiez de poziția cu mult prea sociologică a perspectivei critice. Paul Cernat a publicat, în anul 2007, volumul **Avangarda românească și complexul periferiei: primul val**. Este o perspectivă critică interesantă în ceea ce privește relația centru/periferie atunci când ne referim la raportul Occident/Orient. Cornel Ungureanu, critic de analiză și de profunzime scrie, în 2002, volumul **Mittelleuropa periferiilor**, în care analizează acest raport dureros al „marginilor” de imperii (sau foste imperii) cu „centrul”. Nicolae Manolescu, în **Istoria critică a literaturii române**, face o analiză profundă, pertinentă, într-o absolută cunoștință de cauză și a acestei părți atât de importante din literatura română. De pildă, referindu-se la atmosfera romanului **Domnișoara din str. Neptun** de Felix Aderca, își pune întrebarea dacă nu a fost citit de Eugen Barbu înainte de a scrie **Groapa**. Constantin Cubleșan este criticul care, în volumul **Conferințe literare**, pe lângă „punerea de acord” a metodelor critice moderne, atrage atenția asupra influențelor literaturii franceze asupra romanului periferiei românești.

Lucrarea de față reprezintă o analiză *istorică* a romanului românesc al periferiei de la începuturile sale și până la apariția ultimului roman al perioadei interbelice, acesta fiind datat 1946 și apărut postum (**Bariera**, de G.M. Zamfirescu, autor decedat în anul 1945). Problemele etnice, greutatea traiului de zi cu zi, obiceiurile existente aici și care sunt păstrate cu strășnicie

conturează un mediu specific, diferit de cel al oraşului propriu-zis. Ori problemele de azi nu au apărut acum, ci cu multă vreme în urmă... Ele îşi au rădăcinile tocmai în această problematică majoră: a centrului de putere (socială, politică, economică) şi a marginaliilor şi care, cel mai adesea, reprezintă de fapt mediile marginalizate, lăsate în uitare şi părăsite de *centru*. Pe de altă parte, literatura care atinge aceste conflicte este la rândul ei marginalizată, caracterizată drept vulgară ori non-literatură, refuzată de la *masa cea mare a literaturii*.

Teza de faţă are 392 p. şi este compusă din cinci părţi şi 17 capitole, astfel: Cap. I: **Periferia: Clarificări terminologice; definiţie**; Partea I. **Tema suburbiei în romanul românesc antebelic**: Cap. I. **Toposuri reprezentative ale mahalalei**; Cap. II. **Tipuri de personaje**; Cap. III. **Situaţii epice**. Partea a II-a. **Dinamica romanului românesc interbelic**: Cap. I. **Dinamica temelor şi varietatea formulelor epice**; Cap. II. **Romanul realist şi relaţia cu proza periferiei**; Cap. III. **Continuitate şi ruptură**. Partea a III-a. **Naraţiune: conflict, ideologie**: Cap. I. **Specificul narativ**; Cap. II. **Situaţii epice**; Cap. III. **Conflict**; Cap. IV. **Semnificaţie şi mesaj**. Partea a IV-a. **Personajul în romanul periferiei**: Cap. I. **Delimitări teoretice**; Cap. II. **Personaje în romanele periferiei**; Cap. III. **Personajul din romanul periferiei – continuitate şi discontinuitate între antebelic şi postbelic**. Partea a V-a. **Geografia mahalalei**: Cap. I. **Toposuri predilecte şi încărcătura lor epică**; Cap. II. **Timpul**; Cap. III. **Spaţialitate şi temporalitate: continuitate şi ruptură**. De asemenea, teza mai conţine o cronologie a romanului românesc pe tema periferiei, de la începuturi până la 1946 şi un indice de nume al romancierilor care se regăsesc în cuprinsul lucrării.

În lucrarea de faţă am cercetat şi adnotat un număr de 57 de romane interbelice şi 11 romane antebelice pe tema periferiei.

În primul capitol, intitulat **Periferia: Clarificări terminologice, definiţie**, am pornit de la accepţiunile termenului de *periferie* în **Dicţionarul explicativ al limbii române** şi **Le Robert**, pentru a ajunge mai apoi la evidenţierea diferitelor aplicaţii ale *cuplului dialectic centru / periferie*, cum îl numeşte Remi Hess în studiul **Centre et périphérie**: în lingvistică, filosofie, biologie etc. Aşa cum am arătat aici, centrul presupune putere, adesea abuzivă, tiranică, iar în lipsa unei opoziţii, a unei rezistenţe, expansiunea centrului nu mai poate fi stăvilită. Dar între centru şi periferie acţionează două forţe, una centripetă, iar cealaltă centrifugă. De obicei, acestea se află în echilibru. În cazul în care apar dezechilibrele, intervin contramăsuri. Pe de altă parte, literatura reflectă realitatea, după cum remarcă Virgil Neoiianu în studiul **O teorie a**

Nicolae Manolescu în **Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură**, motiv pentru care am identificat, pornind de la teoriile exprimate de Jean-Marie Durand și Antoine Jacquet (în prefața volumului **Centre et périphérie. Approches nouvelles des orientalistes**), Györfi-Deak György (în articolul **Reducerea la centru**) și Virgil Nemoianu, cele două reprezentări ale dualității centru – periferie: *pe orizontală*, geografică, spațială și *pe verticală*, ierarhică. Marginea orașului este reprezentată în romane din punct de vedere, în primul rând, orizontal, geografic, și acest aspect a fost urmărit cu precădere și în această teză. Am ajuns la concluzia că acest spațiu uneori are rolul de fundal, dar cel mai adesea își pune amprenta asupra actorilor, asupra formării acestora și ajunge să conducă acțiunea romanului spre un anume deznodământ. Mai mult, dacă distingem între spațiul *deschis* și cel *închis*, atunci, paradoxal, mahalaua este în realitate unul închis, bariera delimitează simbolic această lume de cea a restului orașului, a „centrului”, iar spațiile închise din mahala (locuința, cărciuma etc.) nu oferă condițiile de igienă ori confort necesare dezvoltării personalității a celor care locuiesc aici. De asemenea, am mai evidențiat elementele mitologice ale acestui spațiu marginal care pătrund în opera literară, începând cu medicina arhaică, magia și culminând cu „animalitatea” celor care „stăpânesc” acest teritoriu.

În partea a I-a, intitulată **Tema suburbiei în romanul românesc antebelic**, plecând de la romanele: **Hoții și Hagiul** (1853) de Alexandru Pelimon, **Manoil** (1855) de Dimitrie Bolintineanu; **Mistere din București** (1862, vol. I-II) de Ioan M. Bujoreanu, **Misterele Bucureștilor** (1862 - 1864) și **Muncitorii statului** (1880) de G. Baronzi, **Don Juanii Bucureștilor** (1875), de N.D. Popescu, **Mița** (1889), roman neterminat, de Carmelo P., **Tâlharul Fulger** (1892) de Ilie Ighel, **Salvată!** (1914) de Cormană și **Tineretea Casandrei** (1914) de V. Demetrius am evidențiat faptul că începuturile romanului românesc stau sub semnul dificilului și al rudimentarului. „Romanul autohton” preia și imită problematica romanului de mistere european, deși acest tip de tematică nu este (încă) specific societății românești. Va trebui să mai treacă încă multă vreme pentru ca „marile centre urbane” ale țării (în speță Bucureștiul și Iașiul) să devină „orașe moderne” și, în același timp, problematice din punct de vedere sociologic, aidoma celor occidentale. Personajele citadine sunt, așadar, împrumutate și (doar) autohtonizate. Nu numai din punctul de vedere al problematicii, dar și din acela al construcției lucrurile se află la începuturi. Romanele românești din perioada de „pionierat” sunt schematice, simpliste, cu linii narrative minimale, extrem de sărace, și sub aspectul conținutului, și sub acela al sensurilor dezvoltate (sau de dezvoltat). În literatura română romanul începe relativ târziu, cu cel puțin

câteva sute de ani în urma Europei, dacă nu cumva chiar o jumătate de mileniu. Astfel că, deși din punctul de vedere al istoriei literare izbânzile nu sunt mari, și deloc numeroase, ele pregătesc, indubitabil, terenul pentru momentul de glorie al prozei românești, și anume perioada interbelică. Tema periferiei a început să intereseze scriitorii români încă din perioada romantismului, iar o primă influență care poate fi decelată aici, și care este și de natura evidenței (identificată și de criticul Constantin Cubleșan în volumul **Conferințe literare**), este cea franceză, a romanelor de mistere. Tema mahalalei are, în literatura română, o sorginte livrescă, și nicidecum internă, iar romanele pe această temă din această perioadă sunt romane populare, de factură senzațională, în marea lor majoritate. Din acest topos care este mahalaua, nu pot lipsi fabrica, cărciuma, biserica, posibile centre ale vieții reale. În ceea ce privește tipurile de personaje întâlnite aici, Ioana Drăgan propune următoarea clasificare: eroul, monstrul, victima, cu care suntem de acord, întrucât este aplicabilă și romanelor epocii care nu sunt romane populare (precum **Manoil**, de D. Bolintineanu). Trebuie spus că acestea nu sunt capodopere, ci imită sau autohtonizează romane apărute în acea vreme în Europa. Totuși, meritul acestora constă pe de o parte în formarea gustului pentru lectură, iar pe de altă parte constituie germenele romanelor românești de mai târziu. Am demonstrat aici, așadar, tocmai această tendință a romanului antebelic al periferiei de a prelua teme ale romanului de mistere european, dar în același timp și faptul că acestea surprind începutul evoluției societății românești.

Am evidențiat, în consecință, în partea a II-a a lucrării, **Dinamica romanului românesc interbelic** după cum o arată și titlul, dinamica temelor și varietatea formulelor epice ale romanului românesc interbelic: romanul istoric, romanul realist, romanul psihologic, romanul mitic (inițiativ), romanul de dragoste, paraliteratura (romanul S.F., de aventuri, polițist), romanul imaginației, romanul experienței și romanul avangardist și am demonstrat, pornind de la istoriile literare, faptul că romanul periferiei este parte integrantă din romanul realist, iar în cadrul acestuia din romanul mediilor. Din punctul de vedere al reușitei românești de la noi perioada este extrem de importantă deoarece, pe de o parte, avem de-a face cu perioada de maximă dezvoltare a societății românești din toate timpurile. Într-o statistică europeană a vremii, România figura, în anul 1938, pe locul 5 (!) ca venit pe cap de locuitor, ceea ce noi numim astăzi PIB. Progresează și suburbiile marilor orașe, și mai ales cele ale Bucureștiului, astfel încât *periferia* devine, într-adevăr, un subiect interesant pentru literatura română, și nu doar unul livresc. Am ilustrat faptul că romanul românesc al periferiei este parte integrantă, așa cum am văzut, din romanul românesc

interbelic. Formulele epice și temele generale ale romanului epocii se regăsesc și aici. Împreună formează un tot, nu se poate vorbi de romanul românesc interbelic în general fără a aminti și de romanul periferiei. Dintre autorii remarcabili care au inclus „marginalitatea” în romanele lor îi amintesc pe Liviu Rebreanu, Panait Istrati, G.M. Zamfirescu, I. Peltz, Carol Ardeleanu, H. Bonciu, Mateiu I. Caragiale etc. În epocă există două curente importante: tradiționalismul și modernismul, aflate în dialog polemic. De asemenea, am mai reliefat aici faptul că pot regăsite în romanul suburbiei următoarele tangențe și influențe: *sămănătorismul*, *naturalismul*, *postromantismul*, *romanul de analiză psihologică* care nu sunt independente. Tot în această parte am evidențiat faptul că periferia este un mediu care face parte dintr-un altul, mai mare: orașul. Dar romanele care se opresc asupra ei nu fac doar o descriere geografică. Este inevitabil, întrucât periferia este locuită. Iar locuitorii săi, mahalagiii, devin personaje.

A III-a parte a tezei, **Narațiune: conflict, ideologie**, este consacrată aspectelor narațiunii și conflictului din romanele periferiei din perioada interbelică. Problematika **narațiunii** este definitorie pentru *roman*. Așa cum nu se poate imagina *poezie* fără *prozodie* (chiar dacă este scrisă în *versuri albe*, poezia are nevoie de *ritm*, *cadență*) și fără *figuri de stil specifice* poeziei: *metaforă*, *aliterație*, *comparație*, *epitet* etc. Nu puține experiențe în proză au încercat să demonstreze *contrariul*, și astfel au apărut *noul roman*, *noul nou roman*, *proza post-modernă*. Ele au dat, e drept, opere memorabile, dar iată că interesul cititorului se întoarce, astăzi, spre *povestire*, spre *storry*, semn că dincolo de această carnație *proza* nu prea poate exista. În ceea ce privește **conflictul**, el evoluează, de la acela *clasic*, preluat din *basmul* popular, și bazat pe confruntarea dintre *bine* și *rău*, și până la *conflictul psihologic*, care privește interioritatea individului (a personajului). Dacă vorbim despre literatura română, de pildă, un prim exemplu este celebrul **Ciocoii vechi și noi**, care nu reușește să depășească schematismul conflictului dintre *forțele pozitive* și *negative*, așa cum sunt ele creionate în narațiunea populară. La „polul opus” l-aș cita pe Camil Petrescu sau Max Blecher, unde conflictul interior al unor personaje precum Ștefan Gheorghidiu ori Ladima creează un univers paralel cu „narațiunea” (mai slab reprezentată în plan formal în astfel de romane). Cu toată această „prezență mai puțin marcantă”, narațiunea unor romane de acest gen aduce lumini noi în ceea ce privește profunzimea firii omenești. Ceea ce este demn de remarcat, de subliniat și de reținut este faptul că proza interbelică se schimbă esențial. Și aceasta nu numai din punct de vedere tematic, ci și al eposului, al problematicii generale a prozei. Până acum am avut, în general, texte „dedicate” ruralului,

satului, această problemă, a pământului, constituind, de altfel, una dintre cele mai importante aspecte ale prozei românești, cel puțin până în perioada interbelică, și aceasta pentru că **glia** a reprezentat, vreme de secole, de milenii, mijlocul cel mai important de agonisire, de asigurare a traiului și, în plan spiritual, un *modus vivendi*.

Brusc, odată cu apariția orașului, la început timid și nesigur, apare și problematica personajului citadin, a locuitorului urbei, cu nevoile, frământările și neliniștile sale. Romanul interbelic se populează dintr-o dată cu genuri alternative, de scrieri în care povestirea naratorului, convențională, se intercalează cu alte genuri sau specii (despre **Craii de Curtea-Veche** s-a spus că este mai degrabă o proză poetică decât realistă, ea având pasaje întregi care stau sub semnul acestui gen), discursul personajului cu cel al autorului, fragmentarea discursului celuilalt, diferiți „purători de cuvânt” ai vocii auctoriale, care nici nu mai este atât de distinctă, de evidentă. Narațiunea se adaptează, pe de altă parte, evoluțiilor personajului. Pentru că ideea centrală a cărților cu acest subiect este aceea că orașul, corupător fiind, atrage în iureșul său distructiv destinele „bieților” țărani rădăciți (și deșrădăcinați) la oraș. În momentele în care acest fapt devine evident narațiunea „începe” și ea să se tensioneze, să fie mai dinamică și mai alertă. În ceea ce privește „stilul narativ” trebuie consemnată o evoluție, o trecere, dinspre „obsesia socială” înspre aceea psihologică, interioară. Chiar dacă nu există foarte multe reușite în acest sens în romanul periferiei românești este demn de menționat faptul că au existat astfel de inițiative. Am demonstrat, așadar, faptul că specificul narativ al romanului periferiei este realismul cu tendințe spre exacerbare a realului, spre naturalism, dar în același timp sunt prezente și elemente ale analizei psihologice.

Privitor la conflictul narativ, trebuie spus că mahalaua în sine este o lume conflictuală, aflată în permanent război, cu sine însăși și cu cei din jur, cu propriul eu, nemulțumită permanent, și care se trezește într-o stare de război social, moral, existențial. Este inevitabil, așadar, să existe o preponderență a *conflictului exterior* în romanele periferiei. Iar conflictele reprezentate aici sunt diverse: *conflictul pentru delimitarea zonei de influență* (în romanele **Domnișoara din str. Neptun** de Felix Aderca, **Maidanul cu dragoste** și **Cântecul destinelor** de G.M. Zamfirescu, **Codin** de Panait Istrati și **Hotel Maidan** de Tudor Gh. Stoian); *conflictul domestic (familiar)*: (**Maidanul cu dragoste** de G. M. Zamfirescu, **Povestea unei fete** de Ioan Pas); *conflictul etic* (**Casa cu fete** de Carol Ardeleanu); *conflictul social* (**Maidanul cu dragoste** și **Bariera** de G.M. Zamfirescu, **Ghetto veac XX** de Ury Benador, **Diplomatul, tăbăcarul și actrița** de Carol

Ardeleanu); *conflictul religios* (**Ghetto veac XX** de Ury Benador); *conflictul etnic* (**Copilăria unui netrebnic** de Ion Călugăru, **Ghetto veac XX** de Ury Benador, **Domnișoara din str. Neptun** de Felix Aderca); *conflictul politic* (**Țară bună** de I. Peltz). Și *conflictul interior* are o natură diferită: *conflictul ideologic* (**Cel din urmă erou** de Eugeniu Boureanu), *conflictul psihologic*: (**La 18 ani** de F. Lorian, **Viață de câine** de Carol Ardeleanu), *conflictul cu propriul eu* (**Aventurile din str. Grădinilor** de M. Sevastos).

În partea a IV-a, **Personajul în romanul periferiei**, am identificat, în romanul periferiei, trăsăturile definitorii ale personajului din mediul suburbiei, precum și tipurile de personaje, am evidențiat aspectele comune ori divergente ale aceluiași tip de personaj în romane diferite și, cu ajutorul sociologiei am realizat o punte de legătură între persoană și personaj, între real și imaginar. Personajele romanului mahalalei românești nu sunt foarte complexe. Ele se manifestă, acționează, dar nu stau să reflecteze prea mult asupra sensului vieții. Motivația, singura, de altfel, a existenței lor, este munca, pentru a nu muri de foame, ei, acești oameni, precum și membrii familiei. O existență precară, de pe o zi pe alta, care nu lasă loc „autoreflexării”. Personajul mahalalei apare, în literatură, oarecum idealizat, căci el este descris, la modul general, ca o victimă a societății capitaliste dezumanizante.

Din punctul de vedere al manifestării personajelor, *mahalaua* din romanul românesc reprezintă o imensă scenă de teatru. Nu doar în literatură, ci și în viață există un *al treilea personaj*, care este păstrătorul rânduiei morale, al echilibrului, al proporționalității, astfel ca lucrurile să nu se amestece, și nici o categorie să nu fie agresată de cealaltă. De obicei, personajul care îndeplinește această funcție este cel auctorial. În cadrul literaturii care face obiectul acestui studiu personajele *nu sunt lăsate să evolueze liber*, în voia lor, în virtutea concepțiilor morale ale societății. Autorul devine astfel un fel de receptacol al *moralei publice* și al normelor acesteia, pe care le respectă, el însuși, „obligându-și” personajele să facă același lucru.

Referitor la *tipologia feminină* am identificat câteva: **ghicitoarea, fata nemăritată, prostituata și sinucigașa** iar la cea *masculină* (bărbatul în mahala înseamnă forță; adesea el este singurul care aduce un venit în casă, fiind lucrător în fabrică, hamal, negustor, lăutar; este întotdeauna capul familiei și mai e, adeseori, bețiv, violent; capabil și de tandrețe, dar întotdeauna impune respect): **arivistul, fantele de mahala, cârciumarul, sinucigașul**. De fapt, *tipologia personajelor* este un termen specific literaturii realiste, și se referă la *reprezentativitatea personajelor dintr-un roman*, element foarte important, deoarece cititorii caută să se regăsească

în problematica romanelor lecturate și, mai cu seamă, în **personaje**. De asemenea, puterea de convingere (de influențare, de seducție a acestor **tipuri de personaje**) stă în **verosimilitatea** lor. Desigur, literatura **nu este viață**, dar este o **bună reprezentare, un reflex** al acesteia. De asemenea, și personajul românesc este extrem de diferit, de variat și de complex. Astfel, el poate fi strict schematic, așa cum sunt majoritatea personajelor din perioada de început a romanului românesc, sau foarte complex, insondabil, ascuns și abscons. După cum am demonstrat în capitolul comparativ, personajul romanului interbelic este mai complex decât personajul romanului antebelic al periferiei, totuși acesta păstrează încă un anumit schematism.

În partea a V-a, **Geografia mahalalei**, am fixat toposurile reprezentative ale acestui mediu fascinant care este mahalaua (și le-am *definit*) dar și aspectele temporale. În primul rând, trebuie spus că **spațiul** este extrem de important pentru roman. Prin intermediul narațiunii se creează un *spațiu specific*, inconfundabil. El se referă la geografic, istoric dar, mai ales, la *specific uman*. Marile romane ale lumii, pe lângă impunerea unor *personaje*, precum și a unor *concepții despre existență*, scot în evidență și consacră, definitiv, pentru eternitate, **spații** (spațiul rus, în *Război și pace* sau în *Ana Karenina*, spațiul francez prin ciclul românesc al *Comediei Umane*, de pildă, ori **spațiul mahalalei**, atunci când vorbesc de romanul românesc). În ceea ce privește problematica *spațiului* în romanul românesc al mahalalei, aceasta este, în același timp, complexă și productivă în plan narativ. Complexă pentru că, spre deosebire de spațiul urban (al burgului) ori al satului, mahalaua este un spațiu relativ nou și, în același timp, unul de tranziție. În mod curent, mahalalele marilor orașe ale lumii au fost înglobate „în oraș”. Dar și reversul este, în ultimul secol, să zicem, valabil. Adică, pe de o parte, centrul „s-a lărgit”, a înglobat periferia, dar și mahalaua a ocupat orașul și s-au petrecut schimbări. Nu doar de mentalitate, ci și de spațiu: astfel, în marile capitale europene, în centru sunt situate marile magazine, bănci, instituții, etc., și...locuitorii marginali (oameni de culoare ori etnii diferite, prostituate etc.). „Lumea bună” s-a retras... la periferie, în sensul că la marginea marilor orașe au apărut cartiere rezidențiale, în care oamenii cu stare, dar nu numai, se retrag, construindu-și locuințe confortabile, în afara tumultului și poluării urbane.

Trebuie spus că această temă literară, periferia, este generoasă din punctul de vedere al generării altor spații, veritabile scene ale unui spectacol mai degrabă tragic: *cârciuma, bordelul, strada, biserică*. Este interesant faptul că toate aceste spații au, în mod obișnuit, într-un context „normal”, anumite semnificații și funcții, în general cu sens pozitiv, deoarece colectivitățile de tip

urban au tocmai acest rol, acela de a oferi o siguranță mai mare locuitorilor săi, un trai mai îndestulat, mai ușor și mai bun. Pentru a nu mai vorbi de biserică, firește, care are nu numai o funcție importantă în orice colectivitate, ci este chiar *centrul* lumii spirituale și fizice (o biserică se construiește în centru ori, mai degrabă, localitatea se „zidește” în jurul acesteia). În mahalaua românească toate aceste elemente primesc semn negativ. Chiar și biserica, ea însemnând speranță, încredere într-un viitor mai bun. Aici, în această lume a perdiției absolute, biserica este ea însăși mizeră, săracă, tristă și neputincioasă. Ea apare, din când în când, acestor sărmani ca un țărn al fericirii paradisiace, nicicând întrezărite, măcar.

Relativ la **timpul** istoriei povestite în romanele periferiei, cel mai adesea nu există o referință temporală absolută, o fixare în timp exactă. Romanele românești pe tema periferiei creează, așadar, o lume verosimilă a timpurilor respective, în care oamenii intră într-o zonă de crepuscul existențial, tocmai datorită faptului că încep să renunțe, imperceptibil la început, iar acum fără niciun fel de reticență, la toate (sau oricum, majoritatea) valorilor acumulate de omenire de-a lungul veacurilor, mileniilor.

Odată cu **spațiul** se creează și un **timp specific al romanului**. El poate fi unul istoric (romanul istoric fiind și o modalitate artistică foarte atractivă de evocare, prezentare și asumare a trecutului), *timpul istoric* constituind, în același timp, în viziunea celor mai moderni dintre scriitori, o altă fațetă a timpului trecut sau o modalitate, alteleori, de a „judeca” prezentul. Există, firește, și *timpul prezent* unul dintre cele mai complexe și în același timp interesante „timpuri” pentru prozator, căci el cuprinde frământările, nemulțumirile, interesele și dorințele contemporanilor. Există, la fel, un *timp* naratorial și unul *auctorial*, un *timp interior al personajului* și un altul al *realului referențial*.

Tot aici, am efectuat un studiu comparativ privitor la spațialitatea și temporalitatea în romanul românesc antebelic al periferiei și cel interbelic. Am ajuns la concluzia că toposurile prezente în cel antebelic se regăsesc și în cel interbelic, dar la acestea se adaugă altele noi. Legat de temporalitate am observat o continuitate în reprezentarea temporală între romanul antebelic al periferiei și cel interbelic, totuși noaptea nu mai păstrează atributul de timp al fărâdelegilor, iar în romanul antebelic nu se poate încă vorbi de un timp al mahalalei, ca să nu mai amintesc de timpul reveriei.

Cu plusuri și minusuri, aceste romane descriu o lume a marginalității, o lume dură, chinuită, nefardată, o lume a luptei pentru supraviețuire. Eroii sunt oameni aflați atât la periferia

orașului, cât și la marginea societății. Autorii, adeseori, se apleacă asupra acestei lumi cu înțelegere, cu afecțiune chiar.

Suburbia este un mediu reprezentat realist, aproape autentic, indiferent că este vorba de Dorohoi, Iași, București Constanța ori alt oraș, populat de personaje care fac parte din toate categoriile sociale.

De la o viziune simplistă și îngrădită a structurii de om al mahalalei din romanele începutului se ajunge, mai târziu, la o complicată și complexă modificare a statutului său social, o conștientizare a locului în societate. Responsabilizarea statutului social îl obligă să lupte pentru a ieși din această sferă, de unde vor apărea personaje cu conflicte interioare puternice prinse în originea lor (de om al periferiei), cât și în aspirația de om al orașului.

Acest tip de literatură spulberă imaginea idilică a mahalalei din romanele **Țară bună** ori **Pui de lele** de I. Peltz. Este o lume crâncenă, dură, mizeră, aflată într-un plin și permanent proces de degradare.

Prin urmare această teză a pornit de la intenția de a reliefa modul în care este reprezentată suburbia în romanul românesc interbelic, și am evidențiat faptul că acest roman este unul al mediilor, care devoalează cititorului ascunzișurile cele mai întunecoase, secretele cel mai bine păzite. Chiar dacă există exagerări și nu se poate vorbi de un autenticism sută la sută, acest roman rămâne unul obiectiv, realist, faptele, întâmplările ori descrierile fiind recognoscibile.

Un element de noutate adus în teza de doctorat este dat de numărul mare de romane la care fac referire în această teză, care nu se limitează la un anumit număr de scriitori, ceea ce face posibilă o mai bună structurare a acestora, aria de selecție a textelor fiind mai extinsă decât în alte lucrări de gen, precum a Georgianeii Sârbu, amintită mai sus. Un alt element de originalitate constă în încercarea de a creiona o teorie a periferiei din punct de vedere literar, cu ajutorul sociologiei literare. De asemenea, prin analiza specificului narativ, realizarea unei tipologii a personajelor din aceste romane ale suburbiei, identificarea toposurilor reprezentative ale mahalalei surprinse aici și devoalarea semnificațiilor acestora consider că am adus contribuții importante prin această teză, ca și realizarea unei cronologii adnotate a romanului românesc al periferiei între anii 1853-1946. Consider drept un punct câștigat pentru toți cei care vor dori să studieze, de acum înainte, acest aspect atât de interesant, de complex și de captivant al literaturii noastre. Se simțea nevoia unei sistematizări reale – care să aibă ca obiect suburbia, de la începuturi și până în anul 1946. Toate acestea reprezintă, consider, elemente de reală noutate.

Firește că nu doar reabilitez acest gen romanesc (sau mă străduiesc, pe tot parcursul), dar doresc (mai ales) să scot respectiva literatură din conul de umbră al interesului cititorilor. Cu atât mai mult cu cât orizontul de așteptare al receptorilor este, astăzi, cu totul și cu totul altul. Educat decenii la rând, în perioada interbelică, pentru o literatură și o cultură înaltă, gustul public „se stabilizează” în perioada comunistă, căci orice s-ar spune, chiar dacă prima politicul și ideologia marxistă, valoarea operelor literare majore din literatura română nu a fost niciodată pusă la îndoială (cu excepția perioadei proletcultiste, firește). Astăzi „gusturile” s-au diversificat, așa încât „paraliteratura” a câștigat enorm de mult teren. Astfel de romane corespund unor gusturi de atare gen, dar păstrează, de asemenea (încă) valoarea intrinsecă (și absolută) a literaturii.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

A. Surse primare

- Aderca, F. *Domnișoara din str. Neptun*. București: Editura Minerva, 1982.
- Aderca, Felix. *Omul descompus...* București: Editura Ancora, 1925.
- Aderca, Felix. *Zeul iubirii*. Timișoara: Editura Argo, 1991.
- Amza, G.M. *Cum se mărită azi o fată*. București: Editura Librăriei Cultura Poporului, f.a.[1938].
- Amza, G.M. *Peșitoarea*. București: Tipografia Finanțe și Industrie, f.a. [1938].
- Ardeleanu, Carol. *Casa cu fete*. București: Editura Cugetarea, f.a. [1931].
- Ardeleanu, Carol. *Diplomatul, tăbăcarul și actrița*. București: Editura Cartea Românească, 1928, ed. a 2-a.
- Ardeleanu, Carol. *Viață de câine*. București: Editura Adevărul, f.a. [1937].
- Balzac, Honoré de. *Ferragus. Fata cu ochii de aur*. București: Editura Orion, 1992.
- Baronzi, G. *Misterele Bucureștilor*. În vol.: Cazimir, Ștefan. *Pionierii romanului românesc*. București: Editura Pentru Literatură, 1962, p. 299-331.
- Bellu, Petre. *Apărarea are cuvântul*. Deva: Editura Triumph, 1991.
- Bellu, Petre. *Luminile mahalalei*. București: Editura I.G. Hertz, 1936.
- Benador, Ury. *Ghetto veac XX*. București: Editura Librăriei Universala Alcalay&Co., vol. 1, 1934.
- Boureaunul, Eugeniu. *Cel din urmă erou*. București: Cartea Românească, f.a. [1943].
- Bujoreanu, Ioan M. *Mistere din București*. București: Editura Minerva, 1984.
- Buruiană, Zaharia. *Fecioarele orizontale*. București: Cultura Românească, f.a. [1933].
- Caragiale, Mateiu I. *Craii de Curtea-Veche*. București: Editura Emineescu, 1970.
- Carmelo, P. *Mița*. În: *Minerva*, an I, nr. 1,2,3,4,6,7,8,10/1889.
- Călugăru, Ion. *Copilăria unui netrebnic*. București: Editura Naționala-Ciornei, f.a. [1936].
- Călugăru, Ion. *Don Juan Cocoșatul*. București: Editura Naționala - Ciornei S.A., 1933.
- Călugăru, Ion. *Trustul*. București: Editura Naționala – Ciornei S.A.R., f.a. [1937].
- Celarianu, Mihail. *Polca pe furate*. București: Editura Adevărul, f.a. [1933].
- Coman, Constantin. *Personalul de Giurgiu*. București: Editura Librăriei Academica, f.a. [1936].
- Cormană, *Salvată!* București: Minerva, Institutul de Arte Grafice și Editură, 1914.
- Cristescu, Florian. *Moțodel*. București: Editura Cartea Românească, 1934.

- Demetrius, V. *Tinerețea Casandrei*. În: Demetrius, V. *Scrieri alese*, vol. 2. București: Editura pentru Literatură, 1967.
- Ighel, Ilie. *Tâlharul Fulger*. București: Editura Librăriei H. Steinberg, 1892.
- Ionescu-Morel, D. *Mai sunt oameni buni*. București, Editura Universul S.A., 1942, ed. a 3-a.
- Istrati, Panait. *Chira Chiralina. Moș Anghel*. București: Editura pentru literatură, 1969, p. 62.
- Istrati, Panait. *Codin*. În vol.: Panait Istrati, *Opere alese*, vol. 5: *Codin. Mihail*. București: Editura Minerva, 1970.
- Istrati, Panait. *Neranțula*. În vol.: Istrati, Panait. *Opere alese*, vol. 6: *Neranțula. Familia Perlmutter. Ciulinii Bărăgamului*. București: Editura Minerva, 1974.
- Jordan, B. *Trenul albastru*. București: Editura Ideia, 1937.
- Lorian, F. *La 18 ani*. București: Editura Librăriei Socec & Comp., 1921.
- Moldovan, Margareta. *Numy, Floare de Cucută*. București, Editura Adevărul S.A., f.a [1934].
- Mușatescu, Tudor. *Mica publicitate*. București: Editura Minerva, 1975.
- Pas, Ion. *Povestea unei fete*. București: Ed. I. Brănișteanu, 1927.
- Pelimon, Al. *Hoții și Hagiul*. În vol.: Cazimir, Ștefan, *op. cit.*, p. 51-63.
- Peltz, I. *Amor încuiat*. București: Editura Vreamea, 1933.
- Peltz, I. *Calea Văcărești*, tomul 1. București: Editura Cultura Națională, 1933.
- Peltz, I. *Foc în Hanul cu Tei*. București: Editura pentru literatură, 1968.
- Peltz, I. *Horoscop*. București: Editura Cugetarea, 1932.
- Peltz, I. *Noaptea domnișoarei Mili*. București: Editura Universala Alcalay & Co, f.a. [1935].
- Petrașincu, Dan. *Sângele*. București: Editura Adevărul S.A., 1935.
- Popescu, N.D. *Don Juanii Bucureștilor*. În: *Calendarul Distracțiilor Amusante pe Anul de la Christu 1875*, p. 1-61.
- Răcăciuni, Isaiia. *Mâl*. București: Editura Naționala Ciornei, f.a. [1934].
- Rebreanu, Liviu. *Jar*. În vol.: Rebreanu, Liviu. *Opere*, vol. 3: *Jar. Gorila. Amândoi*. București: Univers enciclopedic, 2001, p. 5-245.
- Sărmanul Klopștock. *Feciorul lui Nenea Take Vameșul. Biblia unui trecut (1879-1925)*, vol. 1. București: Editura Naționala Ciornei, 1932; vol. 2. *Biblia unui trecut. 1879-1925*. București: F.R.P.L.A., 1935; vol. 3. București: Casa Școalelor, 1943.
- Sevastos, M. *Aventurile din Str. Grădinilor*. București: Editura Adevărul, f.a. [1934].
- Stoian, Gh. Tudor. *Hotel Maidan*. București: Editura Cultura Națională, f.a. [1936].

Stoican, I.I. *Eva*. București: Editura Cartea Românească, 1920
Theodorescu, Dem. *În cetatea idealului*. București: Gutenberg, 1920.
Zamfirescu, G.M. *Cântecul destinelor*. București: Editura Națională-Ciornei, 1938.
Zamfirescu, G.M. *Maidanul cu dragoste*. București: Litera Internațional, 2009.
Zamfirescu, G.M. *Sfânta mare nerușinare*. București: Editura 100+1 Gramar, 1998.
Zamfirescu, Paria. *Asasinul cârciumarilor*. București, 1921.
Zola, Émile. *L'Assommoir*. Paris: Le Livre de Poche, 2009.

B. Bibliografie critică și teoretică

I. Dicționare, enciclopedii, tratate, scrieri teoretice

Adam, Jean-Michel și Revaz, Françoise. *Analiza povestirii*. Iași: Institutul European, 1999.
AGA, Victor. *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic*. Timișoara: Editura Învierea, 2005.
Bahtin, M. *Probleme de literatură și estetică*. București: Editura Univers, 1982.
Bălan, Mircea. *Istoria prostituției*. Timișoara: Editura Eurostampa, 2003.
Beck, Ulrich. *Ce este globalizarea?* București: Editura Trei, 2003.
Blanchot, Maurice. *Spațiul literar*. București: Editura Minerva, 2007.
Boncompagni, Solas. *Lumea simbolurilor: numere, litere și figuri geometrice*. București: Editura Humanitas, 2003.
Bria, Ion. *Dicționar de teologie ortodoxă*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
Brosseau, Marc. *Des romans-géographes*. Paris: L'Harmattan, 1996.
Bulei, Ion. *Lumea românească la 1900*. București: Editura Eminescu, 1984.
Burgos, Jean. *Imaginar și creație*. București: Editura Univers, 2003.
Busuioc, Monica Mihaela; Păun, Maria; Ștefănescu-Goangă, Zizi. *Dicționar esențial de neologisme al limbii române*. București: Editura Corint, 2009.
Calvet, Louis-Jean. *Le marché aux langues. Les effets linguistiques de la mondialisation*. Paris: Éditions Plon, 2002.
Călinescu, G. *Istoria Literaturii Române*. București: Editura Semne, 2003, ediție facsimil.
Chevalier, Jean și Gheerbrant, Alain. *Dicționar de simboluri*. Iași: Editura Polirom, 2009.

- Ciupală, Alin. *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea*. București: Editura Meridiane, 2003.
- Dascăl, Reghina. *Casă / locuire*. Timișoara: Editura Eurostampa, 1999.
- * * *. *Dicționarul cronologic al romanului românesc*. București: Editura Academiei Române, 2004.
- * * *. *Dicționar de sociologie*. București: Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- * * *. *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la origini până la 1989*. București: Editura Academiei Române, 2004.
- * * *. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic, 1998, ed. a 2-a.
- * * *. *Dicționarul general al literaturii române*, vol. 1-7. București: Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009.
- Durand, Gilbert. *Structurile antropologice ale imaginarului*. București: Editura Univers, 1977.
- Durkheim, Émile. *Simuciderea*. București: Editura Antet, 2005.
- Eliade, Mircea. *Drumul spre centru*. București: Editura Univers, 1991.
- Eliade, Mircea. *Sacrul și profanul*. București, Editura Humanitas, 1995.
- * * *. *Enciclopedie ilustrată de istorie universală*. București: Editura Reader's Digest, 2006.
- Escarpit, Robert. *De la sociologia literaturii la teoria comunicării*. București: Editura Univers, 1980.
- Evseev, Ivan. *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Timișoara: Editura Amarcord, 2001.
- Ghinoiu, Ion. *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988.
- Gordon, Pierre. *L'initiation sexuelle et la révolution religieuse*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Hess, Remi. *Centre et périphérie*. Paris: Anthropos, 2001, ed. a 2-a.
- * * *. *Istoria României*. București: Editura Enciclopedică, 2007.
- Kernbach, Victor. *Dicționar de mitologie generală*. București: Editura Albatros, 1995.
- Laffont, R. și Bompiani, V. *Dictionnaires des personnages*. Paris: Edition Robert Lafont, 1992.
- Lane, Philippe. *La périphérie du text*. Paris: Éditions Nathan, 1992.
- Lannoy, Pierre. *Le village périphérique. Un autre visage de la banlieue*. Paris: Éditions L'Harmattan, 1996.
- * * *. *Le Robert de poche*. Paris: Dictionnaires Le Robert-Sejer, 2009.

- Lintvelt, Jaap. *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*. București, Editura Univers, 1994.
- Lovinescu, E. *Istoria literaturii române contemporane*. București: Editura Minerva, 1989.
- Magdan, Leon. *Cele mai frumoase Pilde și povestiri creștin-ortodoxe*. București: Editura Aramis și Patriahia română.
- Majuru, Adrian. *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*. București: Editura Compania, 2003.
- Manolescu, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române*. Pitești: Editura Paralela 45, 2008.
- McLaren, Angus. *Sexualitatea secolului XX*. București: Editura 3, 1999.
- Micu, Dumitru. *Istoria literaturii române*. București: Editura Saeculum, 2000.
- Negoïtescu, I. *Istoria literaturii române*, vol. 1: 1800-1945. București: Editura Minerva, 1991.
- Nemoianu, Virgil. *O teorie a secundarului*. București: Editura Univers, 1997.
- Oancea, D.I. *Gruparea urbană Galați – Brăila*. București: Editura Academiei R.S.R., 1973.
- Papahagi, Marian. *Eros și utopie*. București: Editura Cartea Românească, 1980.
- Pârvulescu, Ioana. *Întoarcere în Bucureștiul interbelic*. București: Editura Humanitas, 2003.
- Pavel, Toma. *Gândirea romanului*. București: Editura Humanitas, 2008.
- Pleșu, Andrei. *Pitoresc și melancolie*. București: Editura Univers, 1980.
- Popovici, V. *Eu, personajul*. București: Editura Cartea Românească, 1988.
- Pribac, Sorin. *Orientări și curente în antropologia culturală*. Timișoara : Editura Universității de Vest, 2004.
- Pricop, Constantin. *Marginea și centrul*. București, Editura Cartea Românească, 1990.
- * * *. *Prostituția de-a lungul timpului*. Cluj: Editura Seso Hipparion, 1999.
- Ricardou, Jean. *Noi probleme ale romanului*. București: Editura Univers, 1988.
- Rotaru, Ion. *O istorie a literaturii române*. Galați: Editura Porto-Franco, 1997.
- Rousset, Jean. *Mitul lui Don Juan*. București : Editura Univers, 1999.
- Ruști, Doina. *Dicționar de teme și simboluri*. Iași: Editura Polirom, 2009.
- Stoichițiu-Ichim, Adriana. *Vocabularul limbii române actuale*. București: Editura All, 2001.
- Streitmatter, Rodger. *Sexul vinde*. București: Editura Tritonic, 2006.
- Todorov, Tzvetan. *Teorii ale simbolului*. București: Editura Univers, 1983.
- Tomașevski, Boris. *Teoria literaturii. Poetica*, București, Editura Univers, 1973.

Toolan, Michael. *Narațiunea. Introducere lingvistică*. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2008.

Vieillard-Baron, Hervé. *Les banlieues. Des singularités françaises aux réalités mondiales*. Paris: Hachette, 1999.

Vieillard-Baron, Hervé. *Les banlieues françaises ou le ghetto impossible*. Paris: Éditions de l'Aube, 1994.

Vișniec, Matei. *Cronica ideilor tulburătoare*. Iași: Polirom, 2010.

II. Referințe critice

Barbu, Marian. *Romanul de mistere în literatura română*. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1981.

Bădărău, George. *Modernismul interbelic*. Iași: Institutul European, 2005.

Călinescu, Matei. *Eseuri critice*. București: Editura Pentru Literatură, 1967.

Cernătescu, Radu. *Literatura luciferică*. București: Editura Cartea Românească, 2010.

Chifor, Valentin. *Felix Aderca sau vocația experimentului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1996.

Ciopraga, Constantin. *Personalitatea literaturii române*. Iași: Editura Junimea, 1975.

Constantinescu, Pompiliu. *Romanul românesc interbelic*. București: Editura Minerva, 1977.

Craia, Sultana. *Fetele orașului*. București: Editura Eminescu, 1988.

Creția, Petru. *Epos și logos*. București: Editura Univers, 1981.

Cubleșan, Constantin. *Conferințe literare*. Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2009.

Cubleșan, Constantin. *În jurul începuturilor romanului românesc*. București: Editura Gramar, 2010.

Diaconescu, Mihail. *Gib. I. Mihăescu*. București: Editura Minerva, 1973.

Drăgan, Ioana. *Romanul popular în România – literar și paraliterar*. Cluj: Casa Cărții de Știință, 2001.

Glodeanu, Gheorghe. *Poetica romanului interbelic*. București: Editura Ideea Europeană, 2007.

Guislain, Gilbert. *Balzac*. Levallois-Perret: Jeunes Éditions, 2004.

Kovacs, Albert. *Poetica lui Dostoievski*. București: Editura Univers, 1987.

Langenhagen, Marie-Aude de et Guislain, Gilbert. *Zola*. Levallois-Perret: Studyrama, 2005.

Leduc-Adine, Jean-Pierre. *L'Assommoir d'Émile Zola*. Paris: Gallimard, 1997.

Lovinescu, Vasile. *Al patrulea hagiâlăc*. București: Editura Cartea Românească, 1981.

- Manolescu, Nicolae. *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*. București: Editura 100+1 Gramar, 1998.
- Marcea, Pompiliu. *Lecturi infidele*. București: Editura Cartea Românească, 1979.
- Marin, Mihaela. *Le Livre enterré. Zola et la hantise de l'archaïque*. Grenoble: Ellug, Université Stendhal, 2007.
- Muthu, Mircea. *Balcanismul literar românesc*. Cluj: Editura Dacia, vol. 1, 2002.
- Oprea, Al. *Panait Istrati*. București: Editura Pentru Literatură, 1964.
- Oprea, Al. *5 prozatori iluștri, 5 procese literare*. București, Editura Albatros, 1971.
- Paleologu, Al. *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. București: Editura Cartea Românească, 2006.
- Pamfil, Alina. *Spațialitate și temporalitate*. Cluj-Napoca: Editura Dacopress, 1993.
- Păcurariu, D. D. *Bolintineanu*. București: Editura Tineretului, 1969.
- Perpessicius. *Opere*, vol. 6. București: Editura Minerva, 1973.
- Perpessicius. *Opere*, vol. 7. București: Editura Minerva, 1975.
- Pop, Ion. *Lecturi fragmentare*. București: Editura Eminescu, 1983.
- Pop-Corniș, Marcel. *Anatomia balenei albe*. București: Editura Univers, 1982.
- Popa, Marian. *Homo fictus*. București: Editura pentru Literatură, 1968.
- Protopopescu, Al. *Romanul psihologic românesc*. București, Editura *Eminescu*, 1971.
- Radian, Sanda. *Portrete feminine în romanul românesc interbelic*. București: Editura Minerva, 1986.
- Râpeanu, Valeriu. *George Mihail-Zamfirescu*. București: Editura de stat pentru literatură și artă, 1958.
- Sârbu, Georgiana. *Istoriile periferiei*. București: Editura Cartea Românească, 2009.
- Scepi, Henri. *Les Misérables de Victor Hugo*. Paris: Gallimard, 2009.
- Selejan, Ana. *Poezia românească în tranziție*. București: Editura Cartea Românească, 2007.
- Selejan, Ana. *Romantismul românesc*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2004.
- Ungureanu, Cornel. *Imediata noastră apropiere*, vol. 2. Timișoara: Editura Facla, 1989.
- Vârgolici, Theodor. *Mateiu I. Caragiale*. București: Editura Albatros, 1970.
- Vârgolici, Theodor. *Scriitori și opere*. București: Editura Eminescu, 1978.

III. Studii în cărți și periodice

- Bocearov, Anatoli. *Parabola și parabolismul în literatura contemporană*. În vol.: *Poetică, estetică, sociologie*, coord. Piskunov, Vladimir. București: Editura Univers, 1979, p. 299-333.
- Cernăuți - Gorodețchi, Mihaela. *Un gen literar marginal (?)*. În: *Acta Iassyensia Comparationis*, nr. 5, 2007, p. 37-45.
- Ceuca, Justin. *George Mihail Zamfirescu – astăzi*. În: *Steaua*, Anul XLIX, 1998, nr. 10, p. 6-7.
- Cioculescu, Șerban. *Gib Mihăescu: Zilele și nopțile unui student întârziat*. În: *Adevărul*, nr. 15503, 26 iulie 1934, p. 375-378.
- Constantinescu, Cătălin. *Relativismul cultural în studiile literare comparate. Deschiderea spre Celălalt și spre Periferie*. În: *Acta Iassyensia Comparationis*, nr. 5, 2007: *Centru și periferie*, p. 69-74.
- Constantinescu, Pompiliu. C. *Ardeleanu: Casa cu fete*. În vol. : *Ardeleanu, Carol. Casa cu fete*. Galați: Editura Porto-Franco, 1991.
- Deleanu, Iulia. *Ion Călugăru – sociologie și artă*. În: *Contemporanul*, nr. 17 (548), 3 mai, 2001, p. 7.
- Duda, Gabriela. *Orașul-bolgie*. În vol.: *Orașul și literatura*, coord. Chioaru, Dumitru. București: Editura Art, 2008, p. 172-179.
- Durand, Jean-Marie și Jacquet, Antoine. *Avant-propos*. În vol.: *Centre et périphérie. Approches nouvelles des orientalistes*, coord. Durand, Jean-Marie și Jacquet, Antoine. Paris: Éditions Jean Maisonneuve, Paris, 2009.
- Dutertre, Anne-Laure. *Postfață*. În vol.: *Balzac, Honoré de. Ferragus, chef des Dévorants*. Paris: L'école des loisis / Le Seuil, 1992.
- Gyorfi-Deak, György. *Reducerea la centru*. În: *Acta Iassyensia Comparationis*, nr. 5, 2007: *Centru și periferie*, p. 113-117.
- Gyorfi, Simone. *Romanța centralizării. Lungul drum al percepției de sine – de la periferia conștiinței către centrul ei*. În: *Acta Iassyensia Comparationis*, nr. 5, 2007: *Centru și periferie*, p. 118-123.
- Gyurcsik, Margareta. *Funcția textuală a personajului în romanul realist*. În: *Studii de literatură română și comparată*, vol. 10, 1988, p. 89-104.

- Lungu, Ion. *Centenarul unui scriitor uitat. Carol Ardeleanu*. În *Steaua*, nr. 3 (430), an XXXIV, 1983, p. 16.
- Micu, Iuliu. *Orașul lagunelor – spațiu în literatură. Un studiu asupra Veneției*. În vol.: *Orașul și literatura*, coord. Chioaru, Dumitru. București: Editura Art, 2008, p. 195-212.
- Monastirioty, Apostolis. *Prezentare*. În vol.: Istrati, Panait. *Opere alese*, vol. 6: *Neranțula. Familia Perlmutter. Ciulinii Bărăganului*. București: Editura Minerva, 1974, p. 11-12.
- Prus, Elena. *Parisul ca spectacol românesc al modernității*. În vol.: *Orașul și literatura*, coord. Chioaru, Dumitru. București: Editura Art, 2008, p. 135-143.
- Ungureanu, Cornel. *Un centru – Nădlac*. În vol.: *Orașul și literatura*, coord. Chioaru, Dumitru. București: Editura Art, 2008, p. 225-230.
- Vârtejanu-Joubert, Mădălina. *Centru? Rabinii și exegeza biblic*. În: *Acta Iassyensa Comparationis*, nr. 5, 2007, p. 189-194.
- Vighi, Daniel. *Orientalul între ghettou și ulița Kalimerească*. În: *Vatra*, serie nouă, anul XXVI, nr. 305 (8), august 1996, p. 68-70.

IV. Surse electronice

- Mihali, Ciprian. *Centru și periferie: complicații și complicități*.
<http://atelier.liternet.ro/articol/2258/Ciprian-Mihali/Centru-si-periferie-complicatii-si-complicitati.html>. Consultat: 10.05.2010.